

„Tekints hát rám, óriás légyre s hidd azt, hogy hálódban vagyok.”

Tollas Tibor az állambiztonság hálójában

Mottó:

Pók a cellában¹

Egy pók foltozza be a csendet
és rongyos árvaságomat.
– Ott kinn talán észre sem veszek,
itt magányom társul fogad. –

Hónapok óta első lény, te,
kivel néhány szót válthatok,
Tekints hát rám, óriás légyre
s hidd azt, hogy hálódban vagyok.

Mit bánom én, – szívd csak a vérem.
Én tudom, milyen kín lehet
éhezni mindig, s már beérem,
ha valakin segíthetek.

Lassan őket is így nézem már:
kétlábú, mérges pókokat,
ha belém szúr egy dühödt szempár,
vagy vashálójuk fojtogat,

hagyom, – adja ki mind a mérgét,
véd már elég oltóanyag.
S szívemből napra nő a szépség,
ha rámhullanak e kőfalak.

Bevezetés

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ABTL) több mint kétszáz dossziében szerepel Tollas Tibor neve. Sokszor csak említés szintjén, de több tucat dokumentumban elsődleges célszemélyként. Az államvédelem 1945-től egészen a rendszerváltozásig gyűjtött információt Tollasról, az 1979-től 1989-ig terjedő időszakban napi operatív jelentések is készültek róla. Közel negyven dosszié áttanulmányozása után körülhatárolhatónak látszanak azok az események és Tollas tevékenységéhez szorosan köthető témakörök, amelyek ebben a bő ötven évben napirenden tartották megfigyelését. Önmagában, hogy politikai fogoly volt, majd az 1956-os forradalom leverése után elhagyta hazáját már alapot adhatott volna minderre,

¹ Tollas 1991: 45.

ám ő ennél jóval sokszínűbb szereplője volt a magyar emigrációnak. Mint volt csendőr és katonatiszt baráti kapcsolatot ápolt a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének (MHBK) vezetőivel. Mint a Nemzetőr szerkesztője az emigráns sajtó meghatározó alakjává vált. Mint költő és tüzeslelkű szónok az emigráció irodalmi életében is aktív szerepet vállalt, akár mint szerző, akár mint irodalompolitikai szervező. A magyar hagyományba illeszkedve, „az író, politikus, hadvezér” háromságnak a huszadik századi képviselőjeként tevékenykedett élete végéig. Ezen hagyományos szerepekhez próbált megfelelő ügynököket alkalmazni a magyar állambiztonság, több-kevesebb sikerrel. Hol magasan kvalifikált, ám jellemtelen értelmiségieket, hol köztörvényes bűnözőket,² hol megnyomorított katonatiszteket vettek be ellene. Dolgozatomban megvizsgálom, hogy a megfigyelési eseménysorozatban mennyire játszanak szerepet a hálózati elemek (itt nem az állambiztonságra utaló *hálózatok* kifejezésről van szó), lehet-e valamilyen rendszerszerűséget, szabályszerűséget, mintázatot tapasztalni a Tollas Tiborról készült jelentések alapján. Munkám során levéltári kutatásokat végeztem az ÁBTL-ben, a Fővárosi Levéltárban (BFL), a Petőfi Irodalmi Múzeumban (PIM), valamint a költő szülőházában kialakított nagybarcai emlékházban. Több alkalommal interjúztam Tollas özvegyével, Lányi Máriával, valamint kapcsolatba léptem Tollas közeli ismerőseivel, így Pfitzner Rudolf özvegyével, Juhász László özvegyével, egykori rabtársaival, és Gulyás Gyula filmrendezővel. Bejártam a költő életének fontos helyszíneit is (Bécs, München, Nagybarca, Tiszabecs, Milota, Uszka, börtönei).

Tollas Tibor (1920-1997) életútja

Kecskési Tibor (Kohlmann Tivadar) 1920-ban született Nagybarcán. Felnőtt korában vette fel a Tollas nevet, melyet már korábbi vezetékneve elhagyásával használt.³ A Soproni Honvéd Reáliskola elvégzése után a Ludovika Akadémia hallgatója lett. 1944-ben csendőr főhadnagyként Kárpátaljára, Beregszászra vezényelték, ahonnan – amikor észlelte a zsidó deportálások embertelenségét –, azonnal áthelyezését kérte. 1945 tavaszán Nagy Ferenc későbbi miniszterelnök megbízottjaként az ország keleti határterületein végzett felderítő munkát, az ő jelentései alapján sikerült közel két tucatnyi települést Magyarország részeként megtartani a szovjet invázió ellenében.⁴ 1945 után két évig alkalmazták kiképzőtisztként. 1948-ban letartóztatták, majd 1949-ben tízévi fegyházra ítélték a beregszászi gettóban elkövetett

² Hajnal 2021.

³ Az állambiztonsági iratokban hol Kecskésiként, hol Tollasként szerepel.

⁴ Tollas 1965. és Tollas 2017. Utóbbi cikk tartalmazza Nagy Ferenc nyilatkozatát, melyben igazolja, hogy valóban megbízta Tollast a felderítéssel.

kegyetlenkedésekért és a zsidók haláltáborba küldéséért.⁵ Az ítéletben megfogalmazott állításokat Juhász László tételesen cáfolta tanulmányában.⁶ Dolgoztatták a tatabányai rabbányában, majd a váci börtönbe került. Az ott alakult költőcsoport, a „füveskertiek” meghatározó tagja volt, ő írta a *Bebádogoztak minden ablakot* című, nagy hatású börtönkölteményt.⁷

1956 júliusában szabadult, a forradalom leverése után előbb Bécsbe menekült, majd néhány év elteltével Münchenben telepedett le, s részt vett a magyar emigráció szervezésében. Eszköze volt ennek a *Nemzetőr* című folyóirat, melynek alapító főszerkesztője volt.⁸ Élete és költészete feldolgozásra vár, annak ellenére, hogy előbb az emigrációban, a rendszerváltozás óta pedig idehaza is több kötete, valamint róla szóló írás is megjelent már, ám a szélesebb közvélemény ebből nem ismerhette meg Tollas valóságos hatását és jelentőségét. Életéről hiánypótló dokumentumfilmet készítettek a Gulyás-fivérek.⁹ A magyar állambiztonság mindent megtett hazai és nemzetközi elszigeteléséért és lejáratásáért, amihez kapóra jött Tollas csendőrmúltja, melynek ürügyén fasisztának, antiszemitának állították be. Ez a nézet a mai napig tartja magát.

Tollas Tibor fő tevékenységei az emigrációban

Tollas Tibor a *Nemzetőr* főszerkesztőjeként már önmagában is a magyar állambiztonság célkeresztjébe került volna. A Magyarországon nyílas, fasiszta jelzőkkel illetett lap hasábjain folyamatosan reflektáltak a hazai viszonyokra, kérlelhetetlenül ellenálltak a „puha diktatúra” alkufolyamatainak, nem engedtek a forradalom eszményeiből, a Kádár-hatalmat illegitimnek tekintették. Tollas lapja segítségével számos akció szervezője volt a kommunista hatalom ellen, már akkor kihasználva a média erejét. Leglátványosabb megmozdulásuk a tízmillió aláírás összegyűjtése volt Magyarország szabadságáért, valamint a kiskorúak kivégzése elleni tiltakozás volt, megmentve így több politikai foglyot a haláltól. Tollas Tibor a világ minden

⁵ ÁBTL 3.1.9. V-118498.

⁶ Juhász 2006.

⁷ „Az életből csak ennyi fény maradt, / Csillagos ég, tenyérnyi napsugár. / Ezt vártuk nap-nap, homályos falak / Üregéből estéknént-délután. / S elvették ezt is, a tenyérnyi napot: / *Bebádogoztak minden ablakot.*” Tollas 1991: 14.

⁸ „1956 novemberében rádiófelhívás hangzott el, melyben a Füveskert íróit egy lap alapításának megbeszélésére hívják össze az Uránia Filmszínházba. A forradalom bukása után nyugatra menekült értelmiségiek, börtöntársak és a forradalomban részt vett írástudók már a lapalapítás gondolatával lépték át a határt. A lap alapításához szükséges anyagiakat részben az amerikaiak által a forradalom megsegítésére, fegyverekre gyűjtött pénzösszeg fedezte. A lapalapítók meg akarták őrizni '56 szellemét, biztosítani akarták a forradalom eszméinek továbbélését külföldön és az anyaországban egyaránt. A *Nemzetőr* sikeréhez hozzájárultak kiadványai, elsősorban a *Füveskert* antológiák. Az idegen nyelven szerkesztett kiadások segítettek abban, hogy a magyar ügyet nemzetközi síkon napirenden lehessen tartani.” Horák (szerk.)

⁹ *Túlvilági beszélő*. Rendezte: Gulyás Gyula és Gulyás János. A filmről azonos címmel írtam recenziót, Hajnal 2017.

tájára ellátogatott, ahol magyarok éltek, rendszeres kapcsolatot ápolt vezető nyugati politikusokkal, pártokkal és szervezetekkel. Előadókörútjain gyűjtötte össze az anyagi támogatást tevékenységeihez és terjesztette a *Nemzetőrt*. A lap fénykorában kilencvenöt országba is eljutott, a világnyelveken túl arabul és kiíniul is megjelent. Fontos tevékenysége volt a könyvkiadás is, saját verseskötetein túl a *Füveskert* köteteket és más hiánypótló könyveket is kiadott, a legnagyobb sikert a több kiadást megélt *Gloria Victis* aratta. A számos neves író, költő műveit tartalmazó kiadvány előszavát Albert Camus írta. Tollas számos emigráns szervezetnek volt vezetőségi tagja, s mint ilyen szívügyének tekintette a formálódó magyar ellenzék támogatását is. Pártfogoltjai között Demszky Gábort éppúgy megtaláljuk, mint Lezsák Sándort.

Hálózatok

Tollas mottóul választott versén elgondolkodva felmerülhet a kérdés, hogy a megfigyelések célszemélyét, vagy az ügynökök tartótisztját (vagy valamelyik felettesét) tekintsük-e a póknak. Az is kérdéses, mennyire tekinthetjük hálózatosnak a Tollas Tibort körülölelő megfigyelési folyamatokat, illetve, hogy a mára egyre eltejedtebbé váló hálózat kutatás alkalmas-e egyáltalán a jelenség leírására. Barabási Albert László kutatásai a hálózatokról méltán arattak nagy sikert, a fizikus népszerű könyve¹⁰ utolsó fejezetének címe: *Hálók, pók nélkül*. Ez a mintázat feleltethető meg talán leginkább a Tollasról szóló jelentéseknek. A műben bemutatott típusok közül a decentralizált, illetve az elosztott hálótípusok hasonlíthatóak az államvédelem hálózataihoz. Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy a hálóelmélet nem tudja figyelembe venni az idő múlását, csak egy adott állapotot képes rögzíteni, holott a történettudomány nem tekinthet el az időbeli változások vizsgálatától.

Rainer M. János Antall József megfigyeléseiről írt monográfiájában¹¹ is utal a hálóra, mely a későbbi miniszterelnököt körülölelte. Tollas életrajzát és az ÁBTL dokumentumokat vizsgálva kirajzolódik egy intézményi háló – hasonlóan bármely polgár életéhez – amely meghatározó volt az állambiztonság számára. Tollas szülőföldjén a gyermekkorától az emigrálásáig ilyen volt a katonaiskola, a hadsereg, a csendőrség, a minisztérium és a börtön. Ezekkel összefüggésben számos olyan emberrel állt kapcsolatban, akik hozzá hasonlóan a rendszer ellenségeinek számítottak, nem a maguk döntése okán, hanem a rendszer természetéből fakadóan. Élete felében azonban, amikor hazáját elhagyni kényszerült, tudatosan csatlakozott

¹⁰ Rainer M. 2008.

¹¹ Barabási Albert 2003.

azokhoz a körökhöz, szervezetekhez, melyek deklaráltan szemben álltak a szovjet befolyás alatt álló Magyarországgal. Ilyen szervezet volt a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége, a Politikai Foglyok Szövetsége, a Szabadságharcos Világszövetség, a Magyar Írók Szövetsége Külföldön, a Németországi Magyar Írók Munkaközössége, a Széchenyi Kör, a MEFESZ, és különféle egyházi szervezetek is. Ezek vezetői és tagsága sokszor átfedésben álltak egymással, és hatékonyságuktól függött, hogy mennyire érdemelték ki a magyar állambiztonság érdeklődését.

Egy-egy szervezet vezetője is gyakran célkeresztbe került, így például két londoni emigráns, Dálnoki Veres Lajos (1889-1976) vezérezredes, politikus, a Szabadságharcos Világszövetség elnöke,¹² vagy Ignó Pál (1901-1978), író, szerkesztő, az Irodalmi Újság főszerkesztője, a Magyar Írók Szövetsége Külföldön vezetője, akiknek a dossziéiban¹³ rendre találkozhatunk Tollas névvel. (Ahogy láttuk az ő tevékenységei is egymásba fonódtak, ahogy a többi emigráns vezető tevékenységei is, példa erre a *Nemzetőr* mögött álló MHBK, melynek vezetői teljes mellszélességgel támogatták a lapot.)

Az emigráns szervezetek tagjai tehát egyfajta hálózatot képeztek, melyet egy-egy időpillanatban szociometriai hálózattal lefedhetünk ugyan, de a rendszer dinamikáját ez a módszer nem tudja visszatükrözni.

Felmerülhet az a kérdés, hogy az állambiztonsági tiszték hálózatosodása mennyire figyelhető meg egy-egy célszemély esetében. Az általam átolvasott dossziékban szereplő tiszték is aszerint voltak megbízva Tollas Tibor figyelésével-figyeltetésével, hogy a BM melyik osztálya vizsgálta az adott ügyet, szervezetet, vagy célszemélyt, ebben sem látszik semmilyen különleges mintázat. A kor szokásainak megfelelően a nyugati országok nagykövetségein dolgoztak a fedett tiszték, ők fontos csomópontjai voltak a hálózatnak.

Itt meg kell említenem a kutatást nagyban megnehezítő körülményt is, mellyel mindenki szembesül, aki az emigráció állambiztonsággal kapcsolatos eseményeit vizsgálja.¹⁴ A Magyarországon beszerzett ügynököket az úgynevezett 6-os karton segítségével tartották nyilván. A külföldön alkalmazott ügynököket az 5-ös kartonon rögzítették, amit a hírszerzés (III/I. Csoportfőnökség) állított ki, de ezeket az utódszerv a mai napig nem adta át a levéltárnak. Így a külföldön bevetett ügynökök tevékenységét ezek nélkül a kartonok nélkül nehéz

¹² ÁBTL K-1450

¹³ ÁBTL O-8-049

¹⁴ Lásd például Kasza 2009.

pontosabban megítélni, felderíteni, holott például Tollas Tibor esetében többen is ebbe a körbe tartoztak.

Az emberi tényező

A hálózatosodás hiányában a legerősebb motivációt az ügynökjelentések elkészültében az emberi tényező okozta. Jelesül az, hogy Tollas Tibort sokan nem szívlelték, voltak, akik már-már mániásan gyűlölték őt, és bármire hajlandóak voltak lejárátása érdekében. Az iratokból nehezen kibogozható, hogy mennyire alapultak ezek a szembenállások valós, vagy vélt sérelmeken, korábbi érdekellentéteken, de hatásuk a mai napig tart. A 2021-ben megrendezett székesfehérvári HIK konferencián megtartott előadásom után is érkezett olyan hozzászólás, mely szerint az emigráció számos jeles képviselője rossz véleménnyel volt a költőről, így például Borbándi Gyula is. Ezzel szemben Borbándi nagyívű művében¹⁵ kilenc alkalommal említi Tollas Tibort vagy felsorolásszerűen, vagy kifejezetten elismerően valamely tetteért. A politikai ellehetetlenítés mellett rendre előbukkan az a kérdés is, hogy vajon mennyire volt jó költő Tollas. Egyik Angliában élő kortársa egy nekem címzett magánlevélben így írt erről: „Tollas Tiborról szinte semmit sem tudok mondani. Társadalmilag nem érintkeztünk, csak ünnepeken, előadásokon láttam Londonban vagy Münchenben. Eleganciára törő, snájdig dzsentrí katonatiszt volt, de csendőr múltja miatt kerültem, s költőként nem értékeltem sokra.” Tehát a viszonylag semleges szemlélőnél a csendőrmúlt és a gyenge művészi teljesítmény is elég ahhoz, hogy elfedje Tollas elvitathatatlan érdemeit.

Az állambiztonsági iratok alapján az alábbi személyek viszonyultak kifejezetten ellenségesen Tollashoz: Andaházi Kasnya Béla, Benkő Zoltán, Kannás Alajos, Kutasi Kovács Lajos, Lévai Jenő, Márkus László, Mikófalvy Lajos és Rohr Lajos. Ami a Tollas iránti ellenszenvükön túl közös bennük, az az, hogy többségében tollforgató emberek voltak. Tollast lejárató akcióikról írt Juhász László a már idézett tanulmányában, de nem mindegyikükről, és nem is vállalkozott a személyük bemutatására. A következő miniportrékkal sem a teljesség igényével készültek, a világhálón bárki számára hozzáférhető adatok alapján készültek. Nézzük először azt a két szereplőt, akiket Juhász nem említ egyáltalán.

Andaházi Kasnya Béla (1888 – 1981) festőművész, politikus, országgyűlési képviselő. Budapesten született, édesanyja révén nemesi származású családban. Az Iparművészeti és a Képzőművészeti Főiskolát is elvégezte, majd Olaszországban tanult tovább. Kalandos

¹⁵ Borbándi 1985.

politikai pályafutását legitimistaként kezdte. Később több ellenzéki és kormánypártnak a színeiben is elindult a választásokon, váltakozó sikerrel. 1922-től hét évig emigrációban élt Párizsban. 1945-ben az Elhagyott Javak Kormánybiztossága vezetőjévé nevezték ki, majd az 1945-ös választásokon újra bejutott az országgyűlésbe. 1946 decemberében Magyarország törökországi nagykövetévé és egyben meghatalmazott miniszterré nevezték ki. Nagy Ferenc megbuktatása elleni tiltakozásául számos diplomatához hasonlóan ő is lemondott tisztségeiről és külföldön maradt; Argentínában telepedett le. 1949-től tagja volt a Magyar Nemzeti Bizottmánynak. 1957-1958-ban a *Független Magyarok* című folyóirat szerkesztő-kiadója volt.

Andaházi Kasnya az argentinai magyar követségen dolgozó hálózati személlyel a lehetséges hazatérés okán kerülhetett kapcsolatba.¹⁶ (Ez visszatérő motívum a külföldön megkönyékezett embereknel.) Az 1961-ben néhány jelentésben felbukkanó találkozások Tollas Dél-Amerikai útjával kapcsolatos megjegyzéseket tartalmaznak, illetve azt, hogy Andaházi Kasnya megjelentetett egy Tollast lejárato cikket a La Razón című lapban, amiért állítólag több fenyegetést is kapott.

A másik Juhász László által kihagyott személy Kutasi Kovács Lajos (1920 – 1995). A negyvenes évek elejétől újságíróként dolgozott, 1945-ben hagyta el az országot, nyugat-németországi tartózkodás után 1949-ben kivándorolt Brazíliába. 1950-től majdnem húsz éven át szerkesztette a Dél-Amerikai *Magyar Hírlapot*, több regénye, elbeszéléskötete jelent meg, és tudományos-irodalmi évkönyveket is szerkesztett. Tevékenységéről Mező Gábor írt részletes tanulmányt.¹⁷ Kutasi Kovács is rendszeresen találkozott a magyar állambiztonság embereivel és beszámolt az emigráció fontosabb eseményeiről, belső vitáiról.¹⁸ Több esetben részt vett európai találkozókön, feltűnt Svájcban, Ausztriában, ilyenkor adódott lehetőség ezekre a „megbeszélésekre”. A szóban elmondott beszámolóiból összegző jelentések készültek, ezekben Tollasról számos valótlan állítás szerepel.

Juhász László tanulmányában is szereplő személyek pedig a következők:

Benkő Zoltán (1923–2005) Budapesten született, egyetemi tanulmányait a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán folytatta. Gondolkodására nagy hatással voltak a népi írók. Magyarország német megszállását követően csatlakozott az ellenálláshoz. A náciellenes Görgey-zászlóalj tagjaként

¹⁶ ÁBTL K-1479 [Andaházi Kasnya Béla]

¹⁷ Mező 2016.

¹⁸ ÁBTL Mt-2290/1., 2., 3. “Denoix”

fegyverszerzésben, az üldözöttek segítésében és robbantásos akciókban működött közre. A háború után előbb a szovjetek, majd 1947-ben parasztpárti tevékenysége miatt a magyar kommunisták is letartóztatták. 1948-ban Recskre internálták, ahol a gúzsbakötés büntetésének „rekordere” lett. 1953-ban szabadult, tevékenyen részt vett az 1956-os forradalomban, majd leverése után emigrált és a Szabad Európa Rádió munkatársaként dolgozott, illetve számos emigrációs szervezetnek is a tagja lett. Benkő a rendelkezésre álló iratok alapján éppen az ezekben a szervezetekben betöltött vezetői szerepekben látta riválisának Tollas Tibort, ezért agitált ellene.¹⁹

Kannás Alajos Mihály (1926 – 1999) pszichológus, író, költő. Felsőfokú tanulmányait 1945-1948 között Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, irodalom és esztétika szakirányokon. 1948-ban távozott Ausztriába, ahonnan 1951-ben az USA-ba települt át. 1954-ben visszatért Európába, ahol Franciaországban és Ausztriában élt. 1960-ban pszichológiából doktorált, majd ismét visszatért az Egyesült Államokba, ahol kórházi pszichológusként praktizált. Irodalmi publikációi többségében álnéven jelentek meg, amerikai és nyugat-európai lapokban. Kannás minden lehetséges fórumon támadta Tollast, magánleveleiben éppúgy, mint az emigráns szervezetekben terjesztett írásában, sőt egy teljes könyvet szánt az elhárítással karöltve az egykori csendőrtiszt ellehetetlenítésére.²⁰

Lévai Jenő (1892 – 1983) író, újságíró, szerkesztő. Mérnöki tanulmányait a budapesti Műegyetemen kezdte, de diplomát nem szerzett. Már gimnazistaként az *Az Est* című lap sporttudósítója volt. Harcolt az első világháborúban, 1915-ben orosz fogságba került, erről az időszokról később több kötetet is publikált. 1921-től *Az Újság*, később az *Est*-lapok belső munkatársaként dolgozott. 1932-től a *Magyar Hétfő* c. politikai lap és a *Kis Újság* c. napilap szerkesztője, valamint tulajdonosa lett. Számos lapba írt és a magyar újságírás történetével is foglalkozott. A második világháború végén a nyilasok elől bujkált, a pesti gettóban élte túl az ostromot. Írásaiban a fasizmussal, háborús bűnösökkel foglalkozott, több perben szerepelt tanúként vagy szakértőként. A hatvanas-hetvenes években rendszeresen publikált az *Új Élet*-ben, valamint heti- és napilapokban. Önmagában a témaválasztása okán foglalkozott Tollas Tibor múltjával, felhasználva az állambiztonságtól kapott peranyagokat, melyekről később bebizonyosodott, hogy valótlan állításokra, hamis tanúzásra alapozták.²¹

¹⁹ ÁBTL O-14520/4

²⁰ ÁBTL O-8-073/2

²¹ Ezt támasztja alá a Legfelsőbb Bíróság 1991. szeptember 2-i határozata is.

Márkus László (1923–2003), újságíró, 1962-től az Új Ember munkatársa, 1970-től 1980-ig a Magyar Kurír főszerkesztője. Tollas Tibor börtöntársa volt. Szabadulása után szervezték be és vált feladatává egykori rabtársainak megfigyelése.²²

Márkus jelentéseiből ismerhetjük Rohr Lajost, akitől Márkus átvette a börtönkönyvtárosi feladatot, miután elődje lelepleződött, mint börtönspicli. Rohr szabadulása után orvosként dolgozott az ország különböző részein, és az állambiztonságnak írt jelentéseket.²³

Mikófalvy Lajos személyes adatai egyelőre nem ismertek, több visszaemlékezésben szerepel, mint a *Nemzetőr* egyik szerkesztője, aki egyben a lap kiadóhivatalát is vezette. Emellett a Szabadságharcos Világszövetség titkári feladatait is ellátta, mindegyik tisztségében keresztezte Tollas Tibor törekvéseit.

Fontos volna feltárni, hogy a felsorolt személyek között milyen kapcsolati háló állt fenn, egyelőre ezek egy-két kivételtől eltekintve láthatatlanok. Az eddig feldolgozott iratokból tudhatjuk, hogy Mikófalvy együttműködött Benkő Zoltánnal a pozícióharcokban (például a Szabadságharcos Világszövetségben), illetve Rohr Lajos segítette Lévai Jenőt lejárató cikkei megírásában. Kannás Alajos pedig többeknek adott át lejárató iratokat. Ugyanakkor lényeges volna megkülönböztetni azokat az akciókat, melyeket a magyar állambiztonság szervezett, illetve támogatott, azoktól az esetektől, melyek szimplán az emigráció belharcaiból fakadtak. Benkő Zoltán például soha nem működött együtt a magyar szervekkel, célszemély volt maga is, ahogy Tollas Tibor, ám míg Benkő megítélése a hazai emlékezetpolitikában egyértelműen pozitív²⁴ minden gyarlósága ellenére, addig Tollasé inkább negatív, vitathatatlan érdemei ellenére.

Visszatérő rágalmak

Ahogy az eddigiekből is láthattuk, Tollas Tibort számos váddal illették, melyekről rendre kiderültek, hogy hamisak. Ám a sokszor ismételt rágalmak gyakran elérik céljukat. Talán azért is érdemes összegyűjtve bemutatni ezeket, hogy a jövő történészei túlléphessenek rajtuk és a valódi forrásokra támaszkodva kutathassanak.

Az első rágalom-halmaz Tollas Tibor névváltozataival kapcsolatos. Eszerint születési nevét, a Kohlmannt azért változtatta volna Kecskésire, hogy eltagadja német származását, a Tollast

²² ÁBTL M-27702 „Maróti Lajos”

²³ ÁBTL M-29445 „Rózsa László”, A-1143

²⁴ Lásd például *Magyar Hősök* 2020.

pedig azért vette fel később, hogy az emigrációban a régi csendőrök tudják, hogy közjük tartozik, jellegzetes kakastollas kalapjukra utalva. A valóság ezzel szemben az, hogy a tisztek körében elvárás volt a magyarosítás, így vette fel anyai nagyapjának vezetéknevét, a Tollas nevet pedig mint költő választotta magának.

Visszatérő vád, hogy Tollas Tibor gyávaságból nem harcolt a fronton, holott korán megállapított szívbetegsége miatt került a hadseregtől a csendőrséghez.

Az életét leginkább tönkretévő rágalom az volt, hogy a beregszászi gettó parancsnokaként azonosították, ebből fakadt minden további vádpont, ami elítélését és bebörtönzését eredményezte, s mely vádakát újra és újra elismételtek az elmúlt évtizedekben, holott számos tanú és irat igazolja az állítások hamisságát.

Visszatérő rágalom az is, hogy Tollas Tibor 1944 októberében nyilas karszalaggal motoros szolgálatot teljesített Budapesten, holott a kérdéses időszakban kórházban feküdt. Az „ötvenhatosokra” rendszerint ráolvasott vádpont is elérte, miszerint „ellenforradalmárok” szabadították ki a börtönből, ezzel szemben a valóság az, hogy jóval a forradalom kitörése előtt, 1956. júliusában helyezték szabadlábra.

Költői, szerkesztői hitelességét támadták azzal a feltételezéssel, hogy plagizált, illetve ellopta volna füveskerti költőtársai műveit. Ezt az érintettek egyenként cáfolták. A *Nemzetőr*höz kötődően rendszerint azt vágták a fejéhez, hogy a körútjain összegyűjtött adományokat elsikkasztotta, és abból házat épített magának. Ezzel szemben a valóság az, hogy nem épített semmit, idős korában München külső részén egy soklakásos társasházában élt feleségével. Egész életét a *Nemzetőr*ért áldozta fel, amit alapítványként működtetett, így egyáltalán nem részesült még nyugdíjban sem.

Több iratban szerepel az a feltételezés, hogy Tollas Tibor felesége, Lányi Mária zsidó származású volt, és a költő csak alibiből vette feleségül, hogy így leplezze nyilas múltját.

Ezek a súlyos vádak a Tollas Tibornak okozott egzisztenciális károkon túl azt is akadályozták, hogy a reális történeti tényfeltárás elindulhasson az ő személyével, munkájával kapcsolatban.

Összefoglalás

Tollas Tibor a XX. századi magyar emigráció jelentős alakja volt. Személyén keresztül megismerhető a korszak emigrációs politikája, a magyar politikai berendezkedéshez fűződő,

egymással sokszor ellentétes felfogású viszonyrendszere, és az emigráció számos szervezetének működése, vezető alakjainak motivációja. Tollas a magyar titkosszolgálat lejárato akciói miatt nem kapta meg az érdemeihez mértén járó figyelmet az utókor részéről, nem készült személyéről és hatásáról elemző történeti munka. Egy nagy hálózatnak, az 1956 utáni magyar emigrációnak volt pótolhatatlan tagja, ám ezt a hálózatot eddig nem sikerült kellő mélységben rekonstruálni. Ebben a rövid tanulmányban csak a Tollasnak rendszeresen és módszeresen ártó személyek állambiztonsági aktáit villantottam fel, feldolgozásra vár még több tucat dosszié, melyekben például beszerzési szándékkal megfigyelés alá vont családtagjai történetei olvashatók.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.2. Munka-dossziék

M-27702 „Maróti Lajos”

M-29445 „Rózsa László”

3.1.9. Vizsgálati dossziék

V-118498. Kecskési Tibor

3.2.1. BT dossziék

3.2.3. MT dossziék

Mt-2290/1., 2., 3. „Denoix”

3.2.4. Kutató dossziék

K-1450/11 Dálnoki Veres Lajos

K-1479 [Andaházi Kasnya Béla]

3.1.5. és 3.2.5. Operatív dossziék

O-14520/4 „Kastély”

O-8-049 Magyar Írók Szövetsége Külföldön ügye

O-8-073/2 Amerikai magyar emigráció

4.1. dossziék

A-1143 Emigráns ellenséges szervezetek anyagai I.

Hivatkozott irodalom

Barabási Albert László 2003: *Behálózva – A hálózatok új tudománya*, Magyar Könyvklub, Budapest

- Borbándi Gyula 1985: *A magyar emigráció életrajza 1945-1985*, Bern
- Hajnal Géza 2021: „...a cégnek nem fáj úgy, mint nekünk” Betörési kísérletek a Nemzetőr szerkesztőségébe. *Betekintő*, 15. évf. 4. sz. 33-47. Budapest
- Hajnal Géza 2017: *Túlvilági beszélő*. Gulyás Gyula és Gulyás János filmje, 1990–1993. <http://igen.hu/2017/05/09/tulvilagi-beszelo/> (utolsó letöltés dátuma: 2021. április 15.)
- Horák Mária (szerk): *Nemzetőr repertórium 1956 – 1990*. <https://mek.oszk.hu/04400/04459/04459.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2022. június 10.)
- Juhász László 2006: *Fehér füzet. Tollas Tibor igazsága*. Antológia, Lakitelek.
- Kasza László 2009: *Mókusok az angolkertben, Ügynökök a Szabad Európa Rádiónál*, Noran Libro, Budapest
- Magyar Hősök - Elfeledett életutak a 20. századból*, 2020. (szerk. Czókos Gergely - Kiss Réka - Máthé Áron - Szalai Zoltán), Budapest
- Mező Gábor 2016: *Nyilasból kommunista besúgó, Egy politikai prostituált története* címmel Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest
- Rainer M. János 2008: *Jelentések hálójában – Antall József és az állambiztonság emberei 1957– 1989*. 1956-os Intézet, Budapest
- Tollas Tibor „igazolása” a Beszélőből 2017: *Rendszerváltó Archívum*, 4. sz. 57–63. (Az eredeti cikk Demszky Gábor 1988: Egy fejezet a Gulag magyar vonatkozásairól, *Beszélő*, Budapest, 46-57.)
- Tollas Tibor 1965: Emlékezés egy húsz év előtti karácsonyra. *Nemzetőr*, 160. sz. 5.
- Tollas Tibor 1991: *Hazafelé. Válogatott versek*. Antológia, Lakitelek.